

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه فقه و حقوق اسلامی
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: گروه فقه و حقوق اسلامی

عنوان:
بررسی فقهی و حقوقی سهام در شرکت‌های سهامی

استاد راهنما:
دکتر یوسف درویشی هویدا

پژوهشگر:
ناهید مبشری ریزی

پائیز ۱۳۹۳

مجلس شورای اسلامی

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاری از خداوند بجان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و بمواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه‌ایست جایگاه دانشگاه در اعلامی فرهنگ و تمدن بشری، مادانشجویان و اعضاء هیات علمی و احدای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می‌گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت‌های پژوهشی به نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه‌ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به سببه‌های غیر علمی می‌آیند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب‌داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم با حرمت با در انجام تحقیقات و رعایت جانب‌تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران، پرسنل و دانشجویان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان‌ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت‌جویی: تلاش در راستای پی‌جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان‌سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

تقدیم به :

تقدیم به ام الائمه خانم فاطمه الزهرا که اسوه تمام عیار مکارم و قله رفیع فضائل و الگوی بی بدیل تمام جهانیان است که به ما درس فداکاری، عشق و ایثار را آموخت.

تقدیر و تشکر

سپاس لطف و عنایت الهی را که توفیق اتمام این پژوهش را به من ارزانی داشت. بر خود لازم می دانم از همه عزیزانی که مرا در انجام این پژوهش یاری رساندند، تقدیر و تشکر کنم، از استاد گرامیم جناب آقای دکتر یوسف درویشی هویدا بسیار سپاسگذارم چرا که بدون راهنماییهای ایشان تامین این پایان نامه بسیار مشکل می نمود.

و همچنین از اساتید محترمی که قبول داوری اینجانب را بر عهده گرفتند، به دلیل یاریها و راهنماییهای بی چشمداشتشان که بسیاری از سختیها را برایم آسانتر نمودند، به پاس تعبیر عظیم و انسانی شان از کلمه ایثار و از خودگذشتگی، به پاس عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان که در این سردترین روزگاران بهترین پشتیبان است، به پاس قلب های بزرگشان که فریاد رس است و سرگردانی و ترس در پناهشان به شجاعت می گراید و به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند و با درود فراوان به روح پر فتوح پدر بزرگوارم که عالمانه به من آموخت تا چگونه در عرصه زندگی، ایستادگی را تجربه نمایم و سپاس بیکران بر همدلی و همراهی و همگامی مادر دلسوز و مهربانم که سجده ی ایثارش گل محبت را در وجودم پروراند و دامان گهربارش لحظه های مهربانی را به من آموخت.

و در پایان از زحمات بی دریغ کلیه عزیزانی که به نحوی اینجانب را در امور مختلف این کار تحقیقی مساعدت نموده اند سپاسگزاری نموده و از خداوند منان آرزوی موفقیت روزافزون همه آنان را خواستارم

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب ناهید مبشری ریزی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۰۱۲۷۵۵۶۳ در رشته فقه و حقوق اسلامی که در تاریخ ۹۳/۹/۲۶ از پایان نامه خود تحت عنوان بررسی فقهی و حقوقی سهام در شرکتهای سهامی با کسب نمره ۱۷/۵۰ و درجه بسیار خوب دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم :

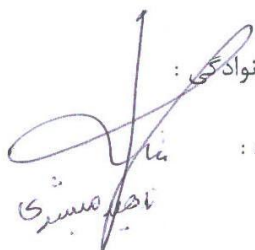
۱. این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق ضوابط و رویه های موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲. این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی :

تاریخ و امضاء :

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۳/۹/۲۶

دانشجوی کارشناسی ارشد ناهید میثری ریزی از پایان نامه خود دفاع نموده و با شماره ۱۷/۵ هفتاد و یک
بجای تمام و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
فصل اول : کلیات	
۱-۱-۱ طرح تحقیق	۴
۱-۱-۱-۱ بیان مسئله	۴
۱-۱-۱-۲ اهمیت موضوع تحقیق	۵
۱-۱-۱-۳ انگیزه انتخاب تحقیق	۵
۱-۱-۱-۴ هدف از انجام تحقیق	۵
۱-۱-۱-۵ پیشینه تحقیق	۵
۱-۱-۱-۶ سوالات تحقیق	۶
۱-۱-۱-۷ فرضیات تحقیق	۶
۱-۱-۱-۸ روش تحقیق	۷
۱-۱-۱-۹ معرفی تحقیق	۷
۱-۱-۱-۱۰ محدودیتهای تحقیق	۸
۲-۱ مفاهیم و اصطلاحات	۸
۲-۱-۱ تعریف لغوی و اصطلاحی سهم	۸
۲-۱-۲ تعریف شرکت مدنی	۹
۲-۱-۳ تعریف شرکت تجاری	۱۰
۲-۱-۴ تعریف شرکت سهامی و اقسام آن	۱۱
فصل دوم : بررسی فقهی و حقوقی مال و ارتباط آن با سهم در شرکتهای سهامی	
مقدمه	۱۵
۲-۱ تعریف فقهی و حقوقی سهم	۱۶
۲-۲ شناخت مال	۱۶
۲-۲-۱ تبیین مفهوم مال	۱۶
۲-۲-۱-۱ معنای لغوی مال	۱۶
۲-۲-۱-۲ معنای اصطلاحی مال	۱۷
۲-۲-۲ تبیین مفهوم مالیت	۱۹
۲-۲-۲-۱ معنای لغوی مالیت	۱۹
۲-۲-۲-۲ معنای اصطلاحی مالیت	۱۹
۲-۳ ویژگیها و شرایط مال	۲۰
۲-۴ مالیت سهام شرکتهای	۲۱
۲-۵ حق مالی و غیرمالی	۲۴
۲-۵-۱ اقسام حقوق مالی	۲۵
۲-۵-۱-۱ احقوق عینی	۲۵

۵۷	۸-۳ قابل انتقال بودن سهم
۵۷	۱-۸-۳ انتقال سهام بینام
۵۸	۲-۸-۳ انتقال سهام بانام
۵۹	۳-۸-۳ موانع و محدودیتهای انتقال سهام در شرکتهای سهامی
۶۱	۱-۳-۸-۳ محدودیتهای مربوط به شخصیت شرکاء
۶۱	۲-۳-۸-۳ محدودیتهای مربوط به موافقت مدیران یا مجامع عمومی
۶۳	۳-۳-۸-۳ آثار حقوقی انتقال سهام علیرغم مخالفت هیأت مدیره
۶۴	۴-۸-۳ آثار انتقال مالکیت سهام
۶۵	۱-۴-۸-۳ انتقال تعهدات ناشی از سهم شرکتهای سهامی عام و خاص
۶۸	۹-۳ تبدیل سهام
۶۸	۱-۹-۳ تبدیل سهام بینام به سهام بانام
۶۹	۲-۹-۳ تبدیل سهام بانام به سهام بینام
	فصل چهارم اقسام سهام و حقوق مرتبط با سهام
۷۱	مقدمه
۷۲	۱-۴ اقسام سهم
۷۲	۱-۱-۴ اقسام سهم از حیث آورده:
۷۲	۱-۱-۴ سهام نقدی و غیر نقدی
۷۴	۲-۱-۴ اقسام سهم بر اساس حق سهامداران نسبت به سرمایه
۷۴	۱-۲-۴ سهام انتفاعی، موسس و سرمایه
۷۵	۳-۱-۴ اقسام سهم از حیث مزایای وابسته به آن
۷۵	۱-۳-۴ سهام ممتاز و عادی
۷۶	۱-۱-۳-۴ سهام ممتاز قابل تبدیل به سهام عادی
۷۸	۴-۱-۴ اقسام سهم از حیث سهولت انتقال
۷۸	۱-۴-۱-۴ سهام بانام
۷۹	۲-۴-۱-۴ سهام بینام
۸۰	۲-۴ ماهیت حقوقی حقوق ناشی از سهم
۸۰	۱-۲-۴ حق دینی
۸۱	۲-۲-۴ حق خاص
۸۲	۳-۴ حقوق ناشی از سهم
۸۲	۱-۳-۴ حقوق غیر مالی
۸۲	۱-۱-۳-۴ حق داشتن گواهینامه موقت سهام و ورقه سهام
۸۲	۲-۱-۳-۴ حق حضور در مجامع عمومی
۸۳	۳-۱-۳-۴ حق رأی
۸۵	۴-۱-۳-۴ حق کسب اطلاع سهامداران
۸۷	۵-۱-۳-۴ حق مشارکت در تصدی امور شرکت
۸۷	۶-۱-۳-۴ حق دعوت مجامع عمومی
۸۸	۲-۳-۴ حقوق مالی
۸۸	۱-۲-۳-۴ حق مشارکت در سود و ذخایر شرکت
۸۸	۲-۲-۳-۴ حق تقدم در خرید سهام جدید شرکت

۸۹حق انتقال سهام.....۳-۲-۳-۴
۹۳حق توثیق سهم۴-۲-۳-۴
۹۵حق اقامه دعوی بطلان یا مسئولیت علیه شرکت،مدیران و بازرسان.....۵-۲-۳-۴
۹۶حق افزایش نیافتن تعهدات مال شریک در شرکت۶-۲-۳-۴
۹۷حق تملک سرمایه شرکت پس از انحلال و تصفیه۷-۲-۳-۴
۹۷تعهدات ناشی از سهم۴-۴
۹۷اصل تعهد پرداخت مبلغ سهام۱-۴-۴
۹۸مهلت پرداخت۲-۴-۴
۹۹مطالبه مبلغ پرداخت نشده سهام از طرف شرکت۳-۴-۴
۹۹سهامداران مسئول پرداخت۱-۳-۴-۴
۱۰۰فروش سهام صاحبان سهم ممتنع۲-۳-۴-۴
۱۰۱نتیجه گیری۵-۴
۱۰۴پیشنهادهای۶-۴
۱۰۶فهرست منابع و مآخذ:۱۰۶

چکیده

امروزه یکی از بازارهای سود آور در هر کشوری را بازارهای سرمایه و بورس اوراق بهادار تشکیل می‌دهد که می‌توان گفت سهام شرکت‌ها مهمترین ابزارها و اوراق مالی است که در این بازارها مورد داد و ستد واقع می‌گردد. در شرکت سهامی به صاحبان سرمایه، «صاحبان سهم» یا «سهام دار» گفته می‌شود یعنی کسانی که سهام آنان، به ویژه در شرکت‌های بزرگ و شرکت‌هایی که در سازمان بورس و اوراق بهادار حضور دارند، پیوسته دست به دست می‌شود. هرگاه شرکت پس از ثبت آمادگی صدور اوراق سهام را نداشته باشد، مکلف است تا زمانی که اوراق سهام صادر نشده است برای تعهدکنندگان این گونه سهام گواهینامه موقت سهم صادر کند و بعد از اینکه کلیه مبلغ سهام توسط سهامداران که تعهد به پرداخت آن نمودند، پرداخت گردید، گواهینامه موقت سهم اخذ و باطل گردد و برگه سهام صادر می‌گردد.

از مسایل بسیار مهمی که به ویژه سهام داران تازه کار با آن مواجه هستند، حقوق و تعهداتی است که فرد سهام‌دار به خاطر داشتن سهم شرکت از آن برخوردار است؛ از جمله حقوق ناشی از سهم می‌توان به حقوق مالی و غیرمالی آن اشاره کرد که برای دارنده خود ایجاد می‌نماید، و تنها تعهد دارنده سهم در شرکت سهامی، پرداخت مبلغ سهم است. سهام دارای خصایص و ویژگی‌هایی می‌باشد از جمله قابل انتقال بودن آن و قابل تجزیه بودن سهم است.

سهام شرکت‌های سهامی ذاتاً قابل نقل و انتقال است اما مکانیسم انتقال سهام بر حسب اینکه سهام بی‌نام یا بانام باشد، متفاوت است. در واقع، هر چند پس از توافق طرفین، صرف قبض و اقباض برای انتقال سهام بی‌نام کافی است، ولی انتقال سهام بانام تابع تشریفات است که عدم رعایت آن موجب بی‌اعتباری چنین معامله‌ای از نظر شرکت و اشخاص ثالث خواه بود. این موضوع به دلیل نقش مؤثر معاملات سهام شرکت‌های سهامی، نیازمند بررسی و نهایتاً اصلاح مقررات تجاری در این زمینه است.

کلید واژه: سهام، شرکت سهامی، صاحبان سهم، سهام بانام، سهام بی‌نام، انتقال سهام.

مقدمه

شرکت‌های سهامی، امروزه در عرصه تجارت و صنعت نقش مهمی را در جوامع ایفاء می‌کنند و تعداد زیادی از افراد جامعه را تحت عنوان سهامدار در خود جای داده و با جذب سرمایه‌های آنان در زمینه‌های مختلف، موجبات رشد و ترقی جوامع را فراهم می‌کنند. سهام شرکت‌های سهامی، از اوصاف و ویژگی‌هایی برخوردار هستند که از جمله این ویژگی‌ها این است که قابلیت نقل و انتقال دارند؛ به همین دلیل، اوراق سهام به صورت اوراق قابل معامله منتشر می‌شوند تا حقوق سهام‌داران، به این وسیله تأمین گردد. نکته‌ای که در اینجا وجود دارد این است که فرد سهامدار فقط در سود شرکت سهیم نمی‌باشد بلکه هنگامی که شرکت دچار ضرر اقتصادی می‌شود و سهامدار نیز به میزان سهم خود در این ضرر نیز سهیم می‌باشد.

یکی از ویژگی‌های اصلی و ذاتی شرکت‌های سهامی که ماهیت این شرکت را از شرکت‌های تجاری دیگر متمایز می‌سازد تقسیم سرمایه شرکت سهامی به «سهام» (یا قطعات سهام) می‌باشد. هر چند شرکت سهامی عام و خاص از این حیث که در شرکت سهامی خاص تمامی سرمایه شرکت منحصراً توسط مؤسسين تأمین می‌شود و در سهامی عام بخشی از سرمایه شرکت هنگام تأسیس توسط مؤسسين و بخش دیگر از طریق عرضه به مردم (پذیرهنویسی) تأمین می‌شود (ماده ۴ لایحه قانونی شرکت‌های سهامی عام و خاص) جدا می‌شوند اما هر دو شرکت از این لحاظ که سرمایه شرکت به سهام مساوی تقسیم می‌شوند و نیز مسئولیت صاحبان سهام محدود به مبلغ اسمی سهام است دارای ماهیت و ویژگی واحدی می‌باشند. در تعریف سهام ماده ۲۵ لایحه قانونی ۱۳۴۷ مقرر کرده است: «اوراق سهام باید متحد الشكل و چاپی و دارای شماره ترتیب بوده و به امضای لاقول دو نفر که به موجب مقررات اساسنامه تعیین می‌شوند برسد» و همچنین به موجب ماده ۲۶ لایحه مذکور «ورقه سهام نکات زیر باید قید شود. ۱- نام شرکت و شماره ثبت آن در دفتر ثبت شرکت ها ۲- مبلغ سرمایه ثبت شده و مقدار پرداخت شده آن ۳- تعیین نوع سهام ۴- مبلغ اسمی سهام و مقدار پرداخت شده آن به حروف و به اعداد ۵- تعداد سهامی که هر ورقه نماینده آن است. صدور سهام قبل از تشکیل شرکت بطلان و در صورت ایجاد خسارت امضاء کنندگان مسئول جبران اشخاص ثالث هستند و هرگاه شرکت پس از ثبت آمادگی صدور اوراق سهام را نداشته باشد به تعهد کنندگان این گونه سهام گواهینامه موقت سهم با نام تسلیم می‌شود که نقل و انتقال آن تابع نقل و انتقال سهام با نام است. سهم به مالک آن در شرکت سهامی حقوق مختلفی را اعطاء می‌کند و در مورد خاصی نیز تعهداتی را به صاحب آن اعطاء می‌نماید. با توجه به اهمیت خاص که سهم در شرکت سهامی دارد، قانونگذار در لایحه قانونی شرکت‌های سهامی عام و خاص مواردی را به طور مستقیم به تعریف سهام و مقررات حاکم بر آن اختصاص داده است (بخش دوم قانون یاد شده از ماده ۲۴ تا ۴۲ به سهام و بخش سوم نیز از ماده ۴۳ تا ۵۰ به تبدیل سهام اختصاص یافته است)

به جهت درک بهتر سهام و سرمایه گذاری در شرکت سهامی، بدواً سهم و ماهیت فقهی و حقوقی آن و سپس حقوق ناشی از سهم که برای سهامدار در قوانین پیش‌بینی شده، مع الوصف تقسیم‌بندی حقوق سهامداران بر اساس مالی و غیرمالی بودن آن صورت پذیرفته است، مورد مطالعه قرار گرفته است.

فصل اول کلیات

۱-۱-۱ طرح تحقیق

یکی از مسائل روز دنیا مبحث سهام و سهامدار می‌باشد. برگه سهام، موقع ثبت شرکت سهامی برای صاحبان خود که سهامدار آن شرکت هستند باعث به وجود آمدن حقوق و تعهداتی می‌شود. ما می‌خواهیم به بررسی نحوه صدور سهم و خصایص و اوصاف برگه سهام و همچنین حقوق و تعهداتی که سهم می‌تواند برای صاحبان خود ایجاد کند بپردازیم.

۱-۱-۱ بیان مسئله

شرکت سهامی یکی از شرکت‌های تجاری مندرج در قانون تجارت است که نقش مهمی در انجام فعالیتهای تجاری و اقتصادی بر عهده دارد. مقررات حاکم بر شرکت‌های تجاری همانند شش نوع شرکت تجاری دیگر (با مسئولیت محدود، تضامنی، نسبی، مختلط سهامی، مختلط غیر سهامی و تعاونی) در قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ بیان شده اما به لحاظ اهمیت زیاد شرکت‌های سهامی و نقش مهمی که در جمع کردن سرمایه‌های خود مردم بر عهده داشتند و به طور خاص به لحاظ نارسایی مقررات حاکم بر شرکت‌های سهامی، قانونگذار در سال ۱۳۴۷ قانون مفصلی در خصوص شرکت‌های سهامی وضع نمود. بدینسان در حال حاضر ۳۰۰ ماده «لایحه قانونی شرکت‌های سهامی عام و خاص» مصوب ۱۳۴۷ که جایگزین مواد ۲۱ تا ۹۳ قانون تجارت گردیده است بر شرکت‌های سهامی عام و خاص حکومت دارد.

با توجه به اینکه شرکت سهامی جزو شرکتهای سرمایه محسوب می‌شود و بر خلاف شرکتهای اشخاص آنچه اهمیت دارد سرمایه شرکت است که به سهام تقسیم گردیده است و بیشتر مواد قانون حاکم (لایحه قانونی شرکت‌های سهامی عام و خاص) به نوعی به سهم و حقوق سهامدار ارتباط نزدیک دارد و لازم است با توجه به نقش مهم شرکت‌های سهامی و اهمیت بسیار زیادی که سهم در این شرکتها دارد، سهام در شرکتهای سهامی از لحاظ حقوقی و فقهی مورد بررسی قرار گیرد و مقررات حاکم بر آن نیز بررسی شود.

۱-۱-۲ اهمیت موضوع تحقیق

با توجه به اینکه بزرگترین و عظیمترین شرکت‌های تجاری، شرکتهای سهامی هستند و سهام در این شرکتها نقش بسیار مهمی دارد، شناخت مسائل فقهی و حقوقی مرتبط با سهام می‌تواند به روشن شدن بحث سهام در این شرکتها کمک نماید.

۱-۱-۳ انگیزه انتخاب تحقیق

با توجه به فعالیت شغلی اینجانب در شرکت سهامی و تجربیاتی که در این زمینه بدست آوردم، علاقه‌مند به کسب اطلاعات بیشتر در این زمینه شده تا راهگشایی باشد جهت عالیت بهتر و بیشتر در مقطع دکتری و آینده شغلی‌ام.

۱-۱-۴ هدف از انجام تحقیق

هدف از انجام تحقیق بررسی و شناخت فقهی و حقوقی سهام در شرکتهای سهامی است و اینکه به این پرداخته شود که سهام از لحاظ فقهی و حقوقی دارای چه آثاری است و شناخت ماهیت سهام و حقوق و تعهداتی که سهم به صاحب آن اعطاء می‌کند و بررسی انواع سهام جزو اهداف تحقیق خواهد بود.

۱-۱-۵ پیشینه تحقیق

امروزه موضوع سهام به یکی از موضوعات بسیار با اهمیت برای اکثر سرمایه‌گذاران و سهامداران تبدیل شده است. می‌توان گفت بحث سهام در کتب فقها متقدمین و متأخرین به صورت ضمنی آورده شده است که در مبحث مال به آن اشاره شده است. البته کاربردی که در حال حاضر و با توجه به قوانین موضوعه وجود دارد در گذشته وجود نداشته است. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع حاضر؛ پژوهش‌های متعددی در این زمینه به رشته تحریر در آمده و کتاب‌ها و مقالات متعدد و متنوعی منتشر شده است.

از آثار علمی پیرامون این موضوع در ایران موارد زیر را می‌توان نام برد:

۱- پایان نامه انتقال سهم و سهم‌الشرکه در حقوق شرکتهای ایران و انگلیس، از دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی که توسط محمد صادقی تدوین گشته است.

۲- پایان نامه دکتری با موضوع تحولات حقوقی در نظام شرکتهای سهامی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، که توسط محمد عیسی تفرشی در سال ۱۳۷۵ از دانشگاه تربیت مدرس، نوشته شده است.

۳- همچنین پایان‌نامه‌ای با موضوع انتقال سهام شرکتهای سهامی در حقوق ایران و انگلیس که در سال ۱۳۷۷ توسط محمد زرنگ از دانشگاه تربیت مدرس به رشته تحریر در آمده است.

در کشور ما نیز طی سالیان اخیر این موضوع مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته و بر آن همت گمارده‌اند و کتب و مقالات منتشره، شاهد این مدعی است. بزرگان حقوق از جمله، دکتر اسکینی و دکتر حسن ستوده تهرانی و دکتر اعظمی زنگنه و دکتر محمود عرفانی و دکتر صحرانی و ... به تفصیل در این ارتباط بحث کرده‌اند، اما به علت اینکه دید آنها در زمینه سهام و شرکت سهامی توصیفی بوده، لذا ما در این رساله به بررسی فقهی و حقوقی سهام با دیدی پژوهشی می‌پردازیم.

۱-۱-۶- سوالات تحقیق

مهمترین سوالات تحقیق عبارتند از:

۱- مفهوم و ماهیت سهام چیست و سهم از لحاظ قانونی دارای چه اثری است؟

۲- سهم چه حقوقی به صاحب آن در شرکت‌های سهامی اعطاء می‌کند و اینکه چه تعهداتی را برای صاحب خود ایجاد می‌نماید؟

۳- ضرورت انتشار سهام در شرکت‌های سهامی چیست؟

۴- مبانی فقهی سهم چیست و در غالب چه عنوانی در خارج محقق می‌شود؟

۱-۱-۷- فرضیات تحقیق

اگر بخواهیم تعریفی ساده از سهم ارایه دهیم باید بگوییم سهم، بخشی از مالکیت یک شرکت است و به صاحب آن حقی در مورد دارایی‌ها و سود شرکت می‌دهد. همزمان با افزایش تعداد سهام، مالکیت صاحب سهم در آن شرکت بیشتر می‌شود.

حقوق و تعهدات مختلفی مترتب بر سهم در شرکت‌های سهامی است و دارنده سهم طبق قانون از امتیازات ناشی از سهم بهره‌مند می‌شود؛ از جمله حقوق غیر مالی ناشی از سهم مانند حق داشتن گواهینامه موقت سهام و ورقه سهام که هر سهامدار حق دارد از شرکت دریافت نماید، حق حضور در مجامع عمومی، حق رأی، حق کسب اطلاع سهامداران از وضعیت شرکت، حق مشارکت در تصدی امور شرکت، حق دعوت مجامع عمومی می‌باشد، و حقوق مالی ناشی از سهم عبارتند از حق مشارکت در سود و ذخایر شرکت، حق تقدم در خرید سهام جدید شرکت، حق انتقال سهام، حق توثیق سهم، حق اقامه دعوی بطلان یا مسئولیت علیه شرکت و مدیران و بازرسان، حق افزایش نیافتن تعهدات مال شریک در شرکت، حق تملک سرمایه شرکت پس از انحلال و تصفیه می‌باشد. تنها تعهد دارنده سهم در شرکت سهامی‌تعهد به پرداخت مبلغ سهم است.

فلسفه انتشار سهام جمع‌آوری سرمایه‌های خرد و کوچک مردم و جمع نمودن سرمایه بزرگ به منظور انجام کارهای بزرگ تجاری، اقتصادی است.

در برخی مواقع شرکت به جذب سرمایه نیاز دارد. برای رفع این نیاز یا باید منابع مالی از کسی قرض گرفته شود یا بخشی از شرکت فروخته شود که حالت دوم همان انتشار سهام است. می‌توان گفت بحث سهام مبحثی می‌باشد که در یک سده گذشته مطرح شده است لذا در گذشته به معنای امروز چنین بحثی وجود نداشت. بحث سهام در کتب فقها و متقدمین و متأخرین به صورت ضمنی آورده شده است که در بحث مال به آن اشاره شده است، البته کاربردی که در حال حاضر و با توجه به قوانین موضوعه وجود دارد در گذشته وجود نداشت.

۱-۱-۸ روش تحقیق

نوع تحقیق این پایان‌نامه نظری- کاربردی است و با دیدی توصیفی-تحلیلی به بررسی موضوع پرداخته و با ابزار مطالعه اسنادی کتابخانه‌ای بوده است و تلاش گردیده است با استفاده از منابع موجود و بهره‌گیری از کتب فقهی و حقوقی تحقیق جامعی در خصوص سهام در شرکت‌های سهامی ارائه گردد.

۱-۱-۹ معرفی تحقیق

این پایان‌نامه در ۴ فصل مورد بررسی قرار گیرد.

فصل اول: مفاهیم و کلیات که در آن از تعریف لغوی و اصطلاحی سهم و همچنین معنای شرکت در قانون مدنی و تجارت و همچنین تعریف شرکت سهامی و اقسام آن بحث خواهیم کرد.

فصل دوم: به بررسی فقهی و حقوقی مال و ارتباط آن با سهم در شرکت‌های سهامی می‌پردازیم، که در آن به بررسی سهم از دیدگاه فقهای امامیه که با عنوان مال برای دارنده آن محسوب می‌شود، خواهیم پرداخت.

فصل سوم: به بررسی نحوه صدور سهام در شرکت‌های سهامی و ماهیت و ویژگی سهام می‌پردازیم. در این فصل ابتدا راجع به ماهیت حقوقی سهام و سپس در مورد نحوه صدور گواهی‌نامه موقت سهم دیگر خصوصیات سهم بحث خواهیم کرد.

فصل چهارم: به بررسی اقسام سهام و حقوق مرتبط بر سهام می‌پردازیم و حقوق و تعهداتی که برگه سهام برای دارنده آن ایجاد می‌نماید و سپس به نتیجه‌گیری و پیشنهادات خواهیم پرداخت.

۱-۱-۱۰ محدودیت‌های تحقیق

ما در این تحقیق با محدودیت‌های بسیاری روبه‌رو بودیم که بیشتر این محدودیت‌ها در منابع فقهی بود که صراحتاً در مورد سهام به صورت مجزا مبحثی آورده نشده بود. لذا در این مورد برای فهمیدن مبحث از بحث مال و اموال به صورت ضمنی و غیرمستقیم استفاده نموده‌ایم و در منابع غیرکتابی و پایان‌نامه‌ای هم با محدودیت گذاشتن دانشگاه‌ها برای تعداد دفعات مراجعه به منابع به سختی و مشکلات این رساله افزود.

۱-۲-۱ مفاهیم و اصطلاحات

۱-۲-۱-۱ تعریف لغوی و اصطلاحی سهم

واژه سهم در کتب لغت به معنای بیم و هراس و همچنین به معنی قرعه زدن و نیز تیر پیکاندار آمده است. (دهخدا، ۱۳۴۸، ص ۷۳۵) بهره و نصیب نیز از معانی لغوی سهم است. (معین، ۱۳۶۴، ص ۱۹۶۳)

سرمایه هر شرکت سهامی به قسمتهای مساوی تقسیم می‌گردد که هر قسمت آن را «سهم» می‌نامند. لایحه اصلاحی در تعریف سهم می‌گوید: «سهم قسمتی است از سرمایه شرکت سهامی که مشخص میزان مشارکت و تعهدات و منافع صاحب آن در شرکت سهامی می‌باشد». بنابراین هر سهم معلوم می‌کند که نسبت به کل سرمایه، صاحب آن تا چه حد و حصری می‌تواند در اداره امور شرکت، از طریق حضور در مجامع عمومی و ابراز رأی، مشارکت داشته باشد. و چه مقدار از منافع حاصل از فعالیت شرکت، به او متعلق است و در برابر شرکت، اگر همه مبلغ سهم را نپرداخته باشد، چه میزان تعهد مالی دارد. (حسنی، ۱۳۷۸، ص ۶۹)

سهم معرف قسمتی از سرمایه شرکت سهامی است. این حصه ممکن است آورده نقدی و یا آورده غیرنقدی باشد، در صورتی که آورده نقدی باشد صاحب آن با پرداخت پول نقد، پذیره- نویسی نموده است، و در صورت دوم مقنن تشریفات خاصی برای آورده‌های غیرنقدی پیش بینی کرده است، و این تشریفات در مرحله اول برای حمایت از پذیرنویسان آورده‌های نقدی می‌باشد. سهام یک شرکت، حقوق مساوی به دارندگان آن تفویض می‌نماید. اصولاً همه

سهامداران در شرکت سهامی از تساوی حقوق برخوردارند و این حقوق شامل میزان مشارکت، تعهدات و منافع صاحب سهم در شرکت سهامی می‌باشد. (عرفانی، ۱۳۸۶، ص ۴۵) بند ۲ ماده ۱ قانون تشکیل شرکتهای تعاونی مصوب ۱۳۵۰/۳/۱۶ در تعریف سهم چنین مقرر نموده بود: «سهم واحدی از سرمایه یک شرکت با اتحادیه تعاونی است که میزان آن در اساسنامه ذکر می‌شود». البته سهم در معنی دیگر، معرف ورقه و برگ بهاداری است که هم این حق را تأیید می‌کند و هم نماینده آن است. (ستوده تهرانی، ۱۳۷۵، ص ۱۰۶)

۱-۲-۲ تعریف شرکت مدنی

در قانون تجارت ایران تعریفی از شرکت تجاری دیده نمی‌شود. برعکس، قانون مدنی شرکت را تعریف کرده است. شرکت در حقوق مدنی در درجه اول متکی بر موازین فقهی است. شرکت در معنی ماده ۵۷۱ قانون مدنی یک تعریف فقهی است: «اجتماع حقوق الملاک فی شی الواحد علی سبیل الشیاع». (کاتوزیان، ۱۳۶۴، ص ۱۰) در حقوق مدنی، شرکت به دو معنای عام و خاص به کار رفته است. (همان منبع، ص ۶ به بعد) در معنای عام، شرکت عبارت از عقدی است که در آن طرفین، سرمایه یا کار خود را برای رسیدن به سودی خاص جمع می‌کنند. در این معنا، علاوه بر عقد شرکت، که موضوع مواد ۵۷۱ به بعد قانون مدنی است، عقد مضاربه، عقد مزارعه و عقد مساقات هم از مصادیق شرکت به حساب می‌آیند، در خصوص اینکه حیازت مباحات از مصادیق شرکت است، اختلاف نظر وجود دارد. نظر مشهورتر این است که در حیازت هر شخصی مالک آن چیزهایی است که شخصاً حیازت کرده است. البته اگر دو نفر مشترکاً درختی را قطع کنند یا با یک تور ماهیگیری ماهیهایی را صید کنند، شرکت به وجود می‌آید. (کاشانی، ۱۳۶۵، ص ۹) در معنای خاص، شرکت یکی از عقود معینی است که همراه با اشاعه در حق مالکیت ایجاد می‌شود. معمولاً هرگاه در حقوق مدنی از شرکت صحبت می‌شود، مقصود همین نوع اخیر است. (اسکینی، ۱۳۹۱، ص ۱۶) به موجب ماده ۵۷۱ قانون مدنی: «شرکت عبارت است از اجتماع حقوق مالکین متعدد در شیء واحد به نحو اشاعه». این شرکت ممکن است اختیاری یا قهری باشد (ماده ۵۷۲ ق.م). شرکت قهری بر توافق شرکاء استوار نیست، بلکه در نتیجه اجتماع حقوق مالکان، به سبب امتزاج یا ارث تحقق می‌یابد (ماده ۵۷۴ ق.م) برعکس، شرکت اختیاری حاصل اراده طرفین است؛ زیرا «یا در نتیجه عقدی از عقود حاصل می‌شود یا در نتیجه عمل شرکاء، از قبیل مزج اختیاری یا قبول مالی مشاعاً در ازای عمل چند نفر و نحو اینها» (ماده ۵۷۳ ق.م) (همان منبع، ص ۱۶)

در شرکت مدنی چون حق مالکیت مشاع به شریکان تعلق دارد شخصیت حقوقی مستقل به وجود نمی‌آید. با وجود این اگر موضوع فعالیت آن کار تجاری باشد، مطابق ماده ۲۲۰ قانون تجارت، در حکم شرکت تضامنی است. (تفرشی، ۱۳۷۸، ص ۹۵)

۱-۲-۳ تعریف شرکت تجاری

شرکت‌های سهامی زیر مجموعه شرکت‌های تجاری به شمار می‌روند. بنابراین برای شناخت شرکت سهامی یعنی شرکتی که اوراق سهام مورد بحث در آن شرکت‌ها ایجاد و مبادله می‌شوند ضروری است مختصری درباره اصل شرکت تجاری توضیح داده شود. در قانون تجارت ایران، تعریفی از شرکت تجاری ارائه نکرده و در واقع، در ماده ۲۰ که فصل اول از باب سوم قانون تجارت با آن آغاز می‌شود، فقط به شماری اقسام مختلف شرکت تجاری پرداخته است. (اسکینی، ۱۳۹۱، ص ۱۸)

در تعریف شرکت تجاری گفته شده: «شرکت عبارت است از توافق اراده دو یا چند شخص و استمرار اعتباری آن به منظور سرمایه‌گذاری در یک یا چند عمل تجاری، به قصد گذشتن از مالکیت خصوصی خود نسبت به آوردن های خویش و استفاده از شخصیت حقوقی مستقل و اعطایی قانونگذاری و تقسیم منافع احتمالی آن بین خود (اشخاص)». (تفرشی، ۱۳۷۸، ص ۹۵) همچنین گفته شده: شرکت تجاری اصولاً عبارت است از اینکه چند نفر، مال یا اموال معینی را با هدف تجارت و استفاده از منافع آن، در میان گذارنده؛ اساس شرکت مبتنی بر قرار دادی

است که بین شرکا منعقد می شود. اما پس از تأسیس شرکت و آغاز حیات حقوقی آن، عقد شرکت و قرار داد اولیه، ماهیت خود را از دست داده و شرکت تجاری پس از پیدا کردن شخصیت حقوقی از قواعد و اصولی پیروی می کند که با اصول و مفاد قرارداد اولیه مغایرت دارد. بخاطر اینکه کارایی آن قرارداد، تنها در مرحله ایجاد شرکت می باشد به همین جهت علمای حقوق امروزه برای شرکت های تجاری استقلال قائلند و آنها را تابع کامل اراده شرکا نمی دانند. این موضوع به ویژه در شرکت های سهامی کاملاً مشهود است و شرکت بعد از آنکه دارای شخصیت حقوقی شد، از اصول و مفاد قرارداد فاصله گرفته و به طور مستقل از اراده شرکا عمل می کند. (ستوده تهرانی، ۱۳۷۹، ص ۱۴۳) شرکت های تجاری شامل شرکت های اشخاص و شرکت های سرمایه می شود و شرکت های سهامی جزء شرکت های نوع دوم می باشد. در این نوع شرکتها - برخلاف شرکت های اشخاص - آنچه مبنا و اساس شرکت را تشکیل می دهد سرمایه آن است نه شخصیت سهامداران.

با این توضیحات روشن شد که بین شرکت مدنی و شرکت تجاری یک تفاوت عمده و اساسی وجود دارد و آن عبارت است از وجود شخصیت حقوقی برای شرکت تجاری که شرکت مدنی فاقد آن می باشد. در نتیجه سهامداران شرکت مدنی مالکان مشاعی و بدون واسطه اموال و دارایی شرکت هستند اما در شرکت تجاری شخصیت حقوقی آن مالک دارایی های آن است و سهامداران نمایندگان این شخص حقوقی اند. (تفرشی، ۱۳۷۸، ص ۱۱۷) شرکت های تجاری یا شرکت های بازرگانی، هفت نوعند: شرکت سهامی عام، شرکت سهامی خاص، شرکت با مسئولیت محدود، شرکت تضامنی، شرکت نسبی، شرکت مختلط غیرسهامی و شرکت مختلط سهامی. (حسنی، ۱۳۷۸، ص ۳۹)

۱-۲-۴- تعریف شرکت سهامی و اقسام آن

ماده یک لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت، شرکت سهامی را چنین تعریف می کند: «شرکت سهامی، شرکتی است که سرمایه آن به سهام تقسیم شده و مسئولیت صاحبان سهام، محدود به مبلغ اسمی سهام آنهاست». سرمایه هر شرکت سهامی به قسمتهای مساوی تقسیم می گردد، که هر قسمت آن را سهم می نامند. منظور از مبلغ اسمی سهام هر صاحب سهم، کل مبلغی است که وی در شرکت سرمایه گذاری کرده است. مسئولیت هر صاحب سهم در برابر بدهیهای شرکت محدود به همان مبلغ سرمایه اوست.

فقط دارایی شرکت وثیقه طلب طلبکاران شرکت است. هرگاه شرکت منحل شود و دارایی شرکت کافی برای پرداخت بدهی های آن نباشد، طلبکاران حق ندارند برای مطالبه باقی مانده طلب خود از شرکت، به صاحبان سهام مراجعه نمایند و بدین ترتیب باقی مانده مزبور لاوصول مانده و سوخت می شود. از آنجا که خریداران سهام شرکت طبق قانون و بنا به پیش بینی اساسنامه، می توانند مقداری از مبلغ اسمی سهم (حداقل یک سوم) را نقداً پرداخت کرده و تعهد نمایند که بقیه را بعداً پرداخت کنند. طلبکاران شرکت می توانند برای مبلغ پرداخت نشده، به صاحبان سهام مراجعه کنند، زیرا مبلغ فوق جزو دارایی شرکت است و باید تأدیه گردد.

به موجب ماده ۲ لایحه مزبور، «شرکت سهامی، شرکت بازرگانی محسوب می شود ولو این که موضوع عملیات آن، بازرگانی نباشد». بنابراین، شرکت سهامی به محض تشکیل و ثبت، در زمره شرکت های تجاری قرار می گیرد. هر چند که برای انجام امور غیرتجاری، مانند خرید و فروش آپارتمان، تأسیس شده باشد. با توجه به این که موضوع شرکت های تجاری دیگر، باید حتماً امور تجاری باشد، تا شرکت بازرگانی محسوب گردند. لذا می توان گفت که لایحه اصلاح قانون تجارت، در مورد شرکت های سهامی عام و خاص، قایل به استثناء شده و به این طریق خواسته است با وسعت بخشیدن به زمینه های فعالیت، موجبات بیشتر تشکیل آنها، بخصوص تشکیل شرکت سهامی عام را، که در آن سرمایه های کوچک از راه خرید سهام، امکان مشارکت و جریان پیدا می کند، فراهم آورد. (حسنی، ۱۳۷۸، ص ۳۹ و ۴۰) شرکت سهامی خاص می تواند پس از طی مراحل خاص به شرکت سهامی عام تبدیل شود.

- ماده ۴ ل.ا.ق.ت مقرر می‌دارد: «شرکت سهامی به دو نوع تقسیم می‌شود: نوع اول-شرکت‌هایی که تمام سرمایه آنها قسمتی از سرمایه شرکت را از طریق فروش سهام به مردم تأمین می‌کنند، این گونه شرکت‌ها شرکت سهامی عام نامیده می‌شوند. نوع دوم- شرکت‌هایی که تمام سرمایه آنها در موقع تأسیس منحصرأ توسط مؤسسين تأمین گردیده است. این گونه شرکت‌ها شرکت سهامی خاص نامیده می‌شود.»
- جهات افتراق دو شرکت مذکور به شرح زیر می‌باشند:
- ۱- شرکت سهامی عام برای تأمین سرمایه و افزایش سرمایه از طریق پذیرهنویسی عمومی اقدام می‌نماید؛ در صورتی که شرکت سهامی خاص حق مراجعه به عامه را در امور مذکور ندارد.
 - ۲- شرکت سهامی عام می‌تواند مبادرت به صدور اوراق قرضه نماید ولی شرکت سهامی خاص چنین اختیاری ندارد.
 - ۳- در شرکت سهامی عام به تجویز ماده ۴۱ لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۲۴ اسفند ماه ۱۳۴۷ که مقرر می‌دارد: «در شرکت‌های سهامی عام نقل و انتقال سهام نمی‌تواند مشروط به موافقت مدیران شرکت یا مجامع عمومی صاحبان سهام بشود.» نقل و انتقال سهام مشروط به موافقت مدیران یا مجامع عمومی صاحبان سهام نیست، در صورتی که با استفاده از مفهوم مخالف ماده مذکور در شرکت سهامی خاص چنین نقل و انتقالی منوط به توافق مدیران یا مجامع عمومی شرکت می‌تواند باشد.
 - ۴- سهام شرکت سهامی عام، تحت شرایطی، در بازار بورس قابل معامله می‌باشد، در صورتی که مقنن چنین اجازه‌ای را در مورد سهام شرکت سهامی خاص نداده است.
 - ۵- سرمایه شرکت سهامی عام در موقع تأسیس نباید از ۵/۰۰۰/۰۰۰ ریال کمتر باشد در حالی که سرمایه شرکت سهامی خاص به هنگام تأسیس حداقل ۱/۰۰۰/۰۰۰ ریال می‌باشد.
 - ۶- مدیران و سهامداران شرکت سهامی عام حداقل ۵ نفر و شرکت سهامی خاص حداقل ۳ نفر می‌باشند. (مواد ۳ و ۱۰۷ ل.ا.ق.ت) (عرفانی، ۱۳۸۶، ص ۲۳ و ۲۴)